

טעם מצות קבורה (סנהדרין מו-מז)

גליון 446

בדרף מו: איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה. למאי נפקא מינה, דאמר לא בעינא דליקבורה לההוא גברא, אי אמרת משום בזיונא הוא לאו כל כמיניה, ואי אמרת משום כפרה הוא הא אמר לא בעינא כפרה מאי וכו'. ופירש"י משום בזיונא הוא, שלא יתבזה לעין כל שיראוהו מת ונרקב ונבקע. או כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהטמנה זו שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות. לאו כל כמיניה, דבזיון הוא לקרוביו. הא אמר לא בעינא כפרה, ואי נמי קברי ליה לא מתכפר.

רש"י בתחילה פירש שבזיונא הוא שלא יתבזה לעין כל, דהיינו בזיון המת עצמו. אבל אח"כ בפירוש הנפק"מ כתב דלאו כל כמיניה לוותר על בזיונו כי בזיון הוא לקרוביו. פתח בבזיון המת וסיים בבזיון קרוביו. בתוס' כתבו (בד"ה קבורה וכו') והאי בזיונא לאו בזיונא דמת קאמר דאם כן אמאי לא כל כמיניה (אם מחל על בזיונו) אלא בזיונא דמשפחתו אבל למת אין לו בזיון אם שוכב על המטה בכבוד. מבואר בתוס' דהבזיון הוא רק כלפי המשפחה ולא כלפי המת.

ובהמשך הגמ', איבעיא להו הספידא יקרא דחיי או יקרא דשכבי הוי. למאי נפק"מ, דאמר לא תספדוה לההוא גברא אי נמי לאפוקי מיורשין.

ופירש"י א"נ לאפוקי מיורשין, על כרחן שכר הספדנין, אי יקרא דשכבי כי אמר לא תספדוהו צייתין ליה ואי לא אמר, ואמרי יורשין לא ניחא לן, כפינן להו. ואי יקרא דחיי הוא, לדידיה לא צייתין, ליורשין צייתין. מבואר דאם ההספד הוא משום כבוד המת הוא יכול לוותר עליו ולא היורשים. ואם זה כבוד החיים, הם יכולים לוותר ולא הוא.

וכתב בחי' הר"ן דבאיבעיא הראשונה לגבי הקבורה לא אמרינן נפק"מ לאפוקי מהיורשים, דממה נפשך מפקינן מינייהו דאי משום כפרה פשיטא דמפקינן, ואי משום בזיונא נמי מפקינן מינייהו, דבזיונא לאו משום בזיונא דחיי לחוד אלא אף בזיונא דמת איכא.

והיינו דהיה קשה לר"ן דאי בזיונא פי' בזיון החיים, אז אם יאמרו שאינם רוצים לקבור ולא איכפת להם מהבזיון, לא נוכל לחייב אותם לקבור. וא"כ אותה נפק"מ שיש לגבי ההספד יכלה הגמ' לומר גם לגבי הקבורה, דאי משום בזיון, צייתין ליורשים, ואם משום כפרה לא. ועל זה תירץ שהבזיון הוא לא רק לחיים אלא גם למת, ולכן גם אם יוותרו על הבזיון שלהם, אינם יכולים לוותר על בזיונו, וממילא בכל אופן חייבים לקבור. ולכן הגמ' נקטה נפק"מ אחרת.

אבל התוס' הרי כתבו באיבעיא הראשונה דהבזיון הוא של המשפחה ולא של המת. א"כ לשיטתם קשה קושיית הר"ן, למה לא אמרו נפק"מ באיבעיא הראשונה כמו בשניה.

וכתב בספר חמרא וחיי דבזיון דחיי עדיף טפי מיקרא דחיי, ואפילו דקבורה משום בזיונא מ"מ מפקינן מינייהו כדי שלא יתבזו בני משפחתו. והיינו דהבזיון הוא לא רק ליורשים אלא לכל בני משפחתו, ולכן אין היורשים יכולים לסרב כי הם מוותרים בזה על בזיון שאר בני המשפחה, ואין להם הזכות לכך.

ובכסף משנה כתב יותר מזה, דברמב"ם (פי"ב אבל ה"א) כתב שאם ציוה שלא יקבר אין שומעין לו. וכתב הכס"מ דבעיא ולא איפשיטא וכתב הרמב"ן הילכך קוברין אותו דספק איסורא הוא, ואפי' בעו יורשים נמי דלא ליקברוהו מוציאים מהם בעל כורחם. ואפילו במת בעלמא דלית ליה קוברים ואמר אל תקברוני אין שומעין לו דבזיונא דכולהו חיי קא אמרינן ולא משום בני משפחה לחוד.

ויוצא דלפי הר"ן הבזיון הוא גם למת. בתוס' הבזיון הוא לחיים, לכל בני המשפחה. ולכס"מ לכל החיים. והנה פשטות הסוגיא היא דהויא בעיא דלא איפשטא (כמו שכתב בכס"מ הנ"ל) דהגמ' לא פשטה אלא את האיבעיא השניה (בדרף מז). ש"מ יקרא דשכבי הוא (ההספד). אמנם ביד רמה כתב ושמעין מינה דקבורה

משום בזיונא דמיתנא הוא מדקתני לא נקבר דכיון דמיבזי הויה ליה כפרה, דאי אמרת קבורה משום כפרה היא ותהוי ליה כפרה בקבורה, היכי קתני סימן יפה למת שלא נקבר, כלום יפה הוא דלא הויה ליה כפרה. וע"כ שא"צ להיקבר עבור כפרה אלא הקבורה היא כדי שלא יתבזה. וכשלא נקבר מתבזה ועי"ז יש לו כפרה. והקשה ביד רמה דהא משמע ליה דמאן דסבירא ליה דשום בזיונא הוא כי אמר לא תיקבורה לא צייתין ליה משום בזיונא דחיי. לעולם משום בזיונא דמיתנא הוא וכל מילתא דאית ביה בזיון למת כ"ש דאית ליה בזיונא לחיי דחזו ליה. וגמרא שבקא להא דרבי נתן לסוף הני תרי בעי כי היכי דליפשטינהו לתרוייו מיניה. לפי היד רמה למסקנה נפשט דקבורה משום בזיונא. והבזיון הוא של המת רק שאם המת מתבזה יש בזה בזיון גם לחיים שרואים אותו כך.

הרמב"ם (הנ"ל) כתב ההספד כבוד המת הוא וכו' ואם צוה שלא יספידוהו אין סופדין אותו (כמסקנת הגמ' דיקרא דשכבא הוא) אבל אם צוה שלא יקבר אין שומעין לו, שהקבורה מצוה שנאמר כי קבור תקברנו. וכתב בכס"מ (הנ"ל) בעיא ולא איפשיטא. וכתב הרמב"ן הילכך קוברין אותו דספק איסורא הוא, וכנ"ל. אבל הרמב"ם כתב טעם אחר, דהיות ומצוה לקבור, חייבים לקבור אפי' שאינו רוצה. וצ"ב למה כתב טעם שלא מבואר בגמרא.

וכתב בלחם משנה דרבינו סובר דלא בעי הבעיין אלא משום דסובר אין קבורה מן התורה וכאיכא דאמרי דאמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי רמז לקבורה מן התורה כו' אבל ללישנא קמא דר' יוחנן דאית ליה דקרא דקבור תקברנו מריבוי דרשינן, אפי' שאר מתים (לא רק הרוגי ב"ד), והמלין מתו עובר בלא תעשה ליכא בעיא דכיון דהיא מצוה מן התורה לקבור מתו לאו כל כמיניה לומר שלא יקברוהו. וכיון דרבינו פסק (פט"ו סנהדרין) כל"ק דר' יוחנן דהמלין מתו עובר בל"ת לכך כתב כאן הטעם משום דקבורה היא מצוה. וכן כתב באחייעזר (ח"ג סי' עב אות ד) דדברי הלחם משנה נראים דהא לא קיי"ל כר"ש דדרשינן טעמא דקרא ועכצ"ל דהאיבעיא היא רק למאן דס"ל דאינו אלא מדרבנן. ולמאי דקיי"ל דהוי דאורייתא הא מחויב קבורה, ולכן מי שיצוה שישרפו את גופתו מבטל מצות קבורה ועובר איסור דאורייתא.

ובשו"ת הרדב"ז (שאלה תשפ) כתב דאע"ג דלא נפשטה בעיין אי קבורה משום בזיונא או משום כפרה מ"מ חייבין כל ישראל לקבור מתיהם מן התורה. וא"ת א"כ למאי נפקא מינה מאי דקא מיבעיא לן אי משום בזיונא אי משום כפרה הא טעון קבורה עכ"פ. וי"ל דאי אמרינן משום כפרה ואמר לא תקברוניה קוברין אותו ואין לו כפרה כיון שהוא לא רצה בה. וכתב דכן משמע מרש"י. והוסיף דאפשר דמהאי טעמא לא כתב הרי"ף בעיא זו משום דלא נפקא מינה מידי. ואי משום כפרה, קב"ה יודע אם יש לו כפרה או לא.

ובברכת אברהם כתב לחדש דאין זה טעמא דקרא אלא הנידון הוא בגדר המצוה אי הוי כבין אדם לחבירו ששייך שימחול על זה (כמו בהשבת אבידה) או דהוה מצוה כלפי שמיא. ועל זה אמרו משום בזיונא, ואין זה דוקא לבזיון הקרובים אלא יש כאן בזיון המת והוי חילול שמים, ולכן אין זה זכות שלו ולא מהני סילוקו. וכתב דזה גופא הפשט ברמב"ם דהוי מצוה בעלמא ואינה מצוה כלפי הנפטר ולכן צריכים לקבור בכל אופן. אמנם גם בשיעורי רבי דוד (פוברסקי, אות תצב) הקשה דהא לא דרשינן טעמא דקרא. והוא כתב דענין מצות קבורה לא הוי מצוה לשמים רק מצות חיוב לחבירו כמו השבת אבידה, ולכן שפיר מיבעיא איזה לחבירו הוי בזה, משום בזיון או כפרה. ואין האיבעיא מהו הטעם אלא מהו החיוב.

והנה הרמב"ן בפירושו על התורה (בתחילת פר' חיי שרה פכ"ג פסוק ד) כתב אם יש את נפשכם לקבור את מתי מלפני, וטעם מלפני כי אם לא תעשו כן אקברנו בארון. והקשה בכלי חמדה (אות ב) דהרמב"ן סתר דבריו שכתב בתורת האדם שמוכח בסוגיין דמצות קבורת המת אינו מקיים אלא בקרקע.

ותירץ על פי המדרש בכראשית רבה שאמר הקב"ה לאדם הראשון עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת. א"ל הקב"ה קומץ עפר שנבראת ממנו לא גזולה היא בידך? והענין שהאדם נברא מהאדמה לתקנה לגמרי ולזככה להיות כמו הנפש וכיון שחוטא ואינו מתקן את העפר הרי עליו לשוב אל האדמה, ויש בזה ענין השבת הגזילה. ולכן שרה שדרשו חז"ל שמתה בלא חטא אין שייכות להגוף אל הקרקע ולכן יכל לקיים מצות קבורה בארון. וכך ביאר שהיה אצל יוסף שנקבר בארון (עיי"ש).